

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної
діяльності

СИЛАБУС
нормативного освітнього компонента

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство
освітньо-професійної
програми «Музейний менеджмент, культурний туризм»

Луцьк – 2022

Силабус освітнього компонента «СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ» підготовки бакалавра, галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство, за освітньо-професійною програмою «Музейний менеджмент, культурний туризм».

Розробник: Бондаренко Г. В., професор кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності, кандидат історичних наук, професор.

Силабус освітнього компонента затверджений на засіданні кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
протокол № 3 від 30 вересня 2021 р.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

(Надольська В. В.)

Зі змінами силабус освітнього компонента перезатверджений на засіданні кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності

протокол № 1 від 31 серпня 2022 р.

Завідувач

кафедри:

(Гаврилюк С. В.).

I. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, напрям спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента	
Денна форма навчання	Галузь знань 02 Культура і мистецтво	Нормативний	
Кількість годин/кредитів 120/4	Спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство	Рік підготовки: 1-й Семестр: 2-й	
ІНДЗ: є		Лекції: 34 год.	
		Практичні (семінари): 34 год.	
		Освітньо-професійна програма «Музейний менеджмент, культурний туризм»	Самостійна робота: 44 год.
		Освітній ступінь бакалавр	Консультації: 8 год.
Форма контролю: залік			
Мова навчання	українська	Навчальний план 2020 р.	

II. Інформація про викладача

ППП: Бондаренко Геннадій Васильович.

Науковий ступінь: кандидат історичних наук.

Вчене звання: професор.

Посада: професор кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності.

Контактна інформація: e-mail: bgv1946@ukr.net

Дні занять: див. електронний розклад <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація курсу. У системі історичних наук значне місце посідають спеціальні історичні дисципліни, які своєю різноманітністю об'єктів і предметів вивчення, вироблення методик і технологій дослідження стоять суміжно з іншими науками. Вони дотичні не тільки до гуманітарних, але й до природничих наук. Зв'язок минулого і сучасності забезпечується включенням до наукового пізнання, історичного, музеєзнавчого та пам'яткознавчого досліджень нових джерел, на основі вивчення яких можуть виникати нові напрями і навіть дисципліни. Саме спеціальні історичні науки допомагають класифікувати, співвідносити з конкретним

хронологічним періодом, прослідковувати еволюцію артефактів. Спеціальні історичні дисципліни дають можливість також окреслити і визначити місце та роль людини в історичному процесі.

2. Пререквізити та постреквізити освітнього компонента.

Пререквізити: «Археологія», «Україна: історія, культура, ментальність». Дисципліна має взаємозв'язки з освітнім компонентом «Історія Європи».

Постреквізити: Отримані при вивченні курсу знання і компетентності можуть бути використані для засвоєння ОК «Археологічна практика (з виїздом)», для складання атестаційного екзамену та написання кваліфікаційної роботи.

3. Мета і завдання освітнього компонента.

Мета освітнього компонента – формування у здобувачів вищої освіти теоретичних знань про палеографію і неографію, які вивчають еволюцію письма, його матеріали і знаряддя; хронологію, яка вивчає календарі та системи літочислення, поняття історичного часу; метрологію, яка вивчає історію одиниць вимірювання; нумізматику і боністику, яка вивчає гроші та грошовий рахунок; геральдику, фалеристику і вексилологію, що вивчає знаки, символи, емблеми, герби, прапори; історичну географію, яка вивчає історичний простір у взаємодії з людиною; топоніміку, яка вивчає історію назв географічних об'єктів та ін.

Основними завданнями вивчення ОК «Спеціальні історичні дисципліни» є: засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичних засад низки спеціальних історичних дисциплін, визначальною рисою яких є їхня джерелознавча спрямованість. Кожна спеціальна історична дисципліна набуває свого розвитку з використанням властивих їй методів дослідження, допомагає співставленню, фіксації, аргументації, розумінню окремих фактів, подій, явищ у процесі пізнання.

4. Результати навчання (компетентності).

Вивчення освітнього компонента дозволить здобувачам вищої освіти набутися наступні компетентності:

Загальні компетентності: ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. ЗК 7. Цінування і повага різноманітності та мультикультурності. ЗК 8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК 9. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань та взятих обов'язків. ЗК 11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Спеціальні (фахові) компетентності: СК 1. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо відповідно до розуміння тенденцій розвитку музейної справи, пам'яткоохоронної діяльності та культурного туризму. СК 2. Здатність оцінювати найважливіші події та явища

української історії у контексті світової історії. СК 6. Здатність до атрибуції й експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.

Програмні результати навчання: ПР 1. Використовувати міждисциплінарний підхід в атрибуції об'єктів історико-культурної спадщини (ПР 1 стандарту вищої освіти). ПР 2. Аналізувати й узагальнювати історико-культурний матеріал у певній системі (ПР 2 стандарту вищої освіти). ПР 12. Досліджувати та інтерпретувати історико-культурну інформацію музейних предметів, об'єктів культурної спадщини, природних пам'яток (ПР 12 стандарту вищої освіти).

5. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ. (семін.)	Сам. роб.	Консульт. - тації	Форма контролю/бали
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Функції грошей. Монета як історичне джерело						
Тема 1. Вступ до курсу	3	2		1		ДС
Тема 2. Предмет і завдання палеографії та неографії	3	2		1		Б, ДС
Тема 3. Виникнення і розвиток слов'янської писемності. Глаголиця і кирилиця	5	2	2	1		Б, ДС, П, Р/4
Тема 4. Палеографічний аналіз писемних джерел: устав, півустав, скоропис	6	2	2	2		Б, ДС, П, Р/4
Тема 5. Українська рукописна і стародрукована книга XI – XVIII ст.	4		2	2		Б, П/4
Тема 6. Історична хронологія як спеціальна історична наука. Історичний час і поняття ери	5	2		2	1	Б, ДС
Тема 7. Виникнення і використання календарів. Календар і хронологія стародавньої Русі	4	2		2		Б, ДС
Тема 8. Рахунок часу на українських землях під владою різних держав	4	2		2		Б, ДС
Тема 9. Переведення дат до XVIII ст. на сучасне літочислення	3		2	1		Б, ДС/4
Тема 10. Практика переведення дат за допомогою таблиць і формул	5		2	2	1	Б, ДС/4

Тема 11. Історична метрологія як спеціальна історична дисципліна. Міри і одиниці вимірювання на українських землях у середні віки	3	2		1		Б, ДС
Тема 12. Виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір та ваги	3	2		1		ДБ, ДС
Тема 13. Переведення одиниць вимірювання минулого на сучасну систему мір і ваги	4		2	2		ДБ,РМГ/4
Тема 14. Нумізматика і боністика як спеціальні історичні дисципліни	3	2		1		ДБ, ДС
Тема 15. Монети середньовічної Західної Європи. Періодизація та класифікація грошей Західної Європи	4		2	1	1	ДБ, ДС, Р/4
Тема 16. Монети і грошовий рахунок Київської Русі. Періодизація та класифікація грошей в Україні	4		2	1	1	ДС/4
Тема 17. Гроші і грошовий рахунок на українських землях у складі різних держав XV – початку XX ст. Сучасна грошова система України	5	2	2	1		ДС, Р/4
Разом за змістовим модулем 1	68	22	18	24	4	36
Змістовий модуль 2. Спеціальні історичні дисципліни конкретно-історичного значення						
Тема 18. Геральдика як спеціальна історична дисципліна. Українська національна і державна символіка на етапах державотворення	4	2		1	1	ДС
Тема 19. Державні і національні символи України	4		2	2		ДС, ДБ, Р/4
Тема 20. Геральдика Волині.	3		2	1		ДБ, РМГ/4
Тема 21. Вивчення, опис і складання гербів	5		2	1	2	ДБ, ДС,РМГ/4
Тема 22. Фалеристика як спеціальна історична дисципліна.	4	2		2		ДБ
Тема 23. Нагородна система України. Описування ювілейних і пам'ятних	5		2	2	1	ДБ,РМГ/4

медалей						
Тема 24. Вексилологія або прапорництво як спеціальна історична дисципліна	4	2		2		ДБ, ДС
Тема 25. Історична географія як спеціальна історична дисципліна	3	2		1		ДС, ДБ
Тема 26. Топоніміка як спеціальна історична дисципліна	3		2	1		ДС/4
Тема 27. Топонім як історичне джерело.	3	2		1		ДС
Тема 28. Історична топоніміка Волині та Полісся.	3	2		1		ДБ, ДС
Тема 29. Назви населених пунктів: та їхня характеристика	3		2	1		РМГ, ДБ/4
Тема 30. Спеціальні історичної дисципліни і колекціонування	4		2	2		РМГ, ДБ/4
Тема 31. Спеціальні історичної дисципліни у практиці музейної діяльності	4		2	2		ДБ, ДС/4
Разом за змістовим модулем 2	52	12	16	20	4	32
ІНДЗ						12 балів
Виконання завдань самостійної роботи						20 балів
Усього годин/ балів	120	34	34	44	8	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

6. Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота здобувачів вищої освіти виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. У ході самостійної роботи здобувачі освіти виконують завдання, спрямовані на закріплення знань і формування умінь та навичок, готуються до поточного контролю з дисципліни.

1. Ознайомлення з монографічною і довідковою літературою, підручниками та посібниками.

2. Складання коротких анотацій до спеціальних історичних дисциплін, які не вивчаються у межах курсу.

3. Робота над словником основних понять і термінів.
4. Складання родинного герба.
5. Складання герба та опису назви населеного пункту.

Види (форми) індивідуальних науково-дослідних завдань:

Скласти опис артефакту, пов'язаного зі спеціальними історичними дисциплінами (монети, марки, конверта та ін. (на вибір студента) відповідно до зразків, уміщених у посібнику Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.

IV. Політика оцінювання

При вивченні освітнього компонента «Спеціальні історичні дисципліни» застосовується поточний та підсумковий семестрові форми контролю. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу. Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування, у формі виступів здобувачів вищої освіти з доповідями при обговоренні навчальних питань на семінарських заняттях, у формі написання рефератів, підготовки ІНДЗ.

При вивченні дисципліни необхідно спиратися на конспект лекцій, рекомендовану навчальну та наукову літературу. Вітається використання інших джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії з проблем освітнього компонента.

Відвідування занять є обов'язковим. У разі підписання здобувачем вищої освіти індивідуального плану обов'язковим є відвідування лише семінарських занять. Високо оцінюється прагнення здобувачів вищої освіти: регулярно відвідувати заняття; планомірно та систематично засвоювати навчальний матеріал; активно працювати на лекційних і семінарських заняттях, брати участь в обговоренні дискусійних питань; повною мірою долучатися до активних форм навчання; відпрацьовувати пропущені семінарські заняття. З поважних причин (наприклад, хвороба, міжнародна мобільність та ін.) навчання може відбуватись в онлайн формі.

Недопустимими є: пропуски з неповажних причин та запізнення на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (окрім випадків, передбачених навчальним планом та методичними рекомендаціями викладача); списування та плагіат.

Здобувачі вищої освіти мають дотримуватися академічної доброчесності: самостійно виконувати усі навчальні завдання. У разі використання ідей, тверджень, відомостей при виконанні усіх завдань, передбачених силабусом, необхідно у формі посилань вказувати на джерела інформації. Дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дотримуватись положень «Кодексу академічної доброчесності ВНУ імені Лесі Українки».

У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття з поважних причин та надав підтверджуючий документ, на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття (в усній формі) та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. Пропущені з поважних причин заняття відпрацьовуються у визначений час згідно затвердженого графіка.

Результати навчання, здобуті здобувачем освіти шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються у ВНУ імені Лесі Українки шляхом валідації. Порядок та процедура визнання регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у ВНУ імені Лесі Українки». Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті (професійні курси/тренінги, громадянська освіта, онлайносвіта, професійні стажування та ін.), які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як освітньому компоненту в цілому, так і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, тощо, які передбачені силабусом навчальної дисципліни. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, відбувається в семестрі, що передує семестру початку вивчення освітнього компонента, або під час вивчення ОК (але не пізніше початку останнього місяця навчання, враховуючи ймовірність непідтвердження здобувачем результатів такого навчання).

Загалом оцінювання здобувачів здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти ВНУ імені Лесі Українки». Максимальну кількість балів (100) можна набрати упродовж семестру за результатами виконання усіх видів робіт, які передбачені силабусом.

V. Підсумковий контроль

Семестровий залік виставляється здобувачам освіти на підставі результатів виконання усіх видів запланованої навчальної роботи упродовж семестру за 100-бальною шкалою. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів).

У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів на залік під час ліквідації академічної заборгованості – 100. Повторне складання заліку допускається не більше як два рази: один раз – викладачеві, другий – комісії, яку створює декан факультету.

Терміни проведення підсумкового семестрового контролю встановлюються графіком навчального процесу.

Перелік питань для підсумкового контролю:

1. Яку роль відіграють і яке місце займають спеціальні дисципліни в системі історичних наук?
2. Які основні види класифікації історичних джерел?
3. Чому постійно виникають нові спеціальні історичні науки?
4. Які групи спеціальних історичних дисциплін можна визначити серед історичних наук?
5. Назвати основні алфавіти писемності стародавніх слов'ян.
6. Для чого використовувався в стародавньому письмі знак “титло”.
7. Які матеріали і знаряддя письма використовували слов'яни до появи паперу?
8. Яка особливість системи лічби Київської Русі?
9. Яке значення для дослідження слов'янської історії мають палімпсести?
10. Чому скрипторій одночасно вважали бібліотекою і друкарнею?
11. Яка книга на дощечках і про які події викликала дискусію щодо початку літописання на Русі?
12. Які рукописні книги Київської Русі є найдавнішими?
13. Як розвивалась книжкова справа і друкарство на Волині у XVI–XVII ст.?
14. Яка роль і яке значення для людства має винайдення книгодрукування?
15. На якій давній книзі з Волині присягають Президенти України?
16. Яке значення філіграней в історичних дослідженнях?
17. В чому полягає світоглядне і змістове розуміння прикрас у рукописних текстах?
18. Скільки типів календарів використовувались в історії людства?
19. Якими календарями і чому користуються українці?
20. У чому полягає причина існування різних за точністю календарів?
21. Скільки місяців і днів мав Римський календар в давнину?
22. Яку тривалість юліанського календаря визначив Созіген?
23. Чим відрізняється григоріанський календар від юліанського?
24. Яка система вставляння високосних днів у юліанському і григоріанському календарях?
25. Пояснити появу поняття “високос”?
26. Які основні поняття рахунку часу в місяцях римського календаря?
27. Дати характеристику новорічним стилям у слов'ян.
28. Коли використовувалась Візантійська ера від створення світу і як позначались дати?
29. Коли запроваджена ера від Різдва Христового?
30. Які календарі і чому діяли на землях Волині з XVI ст.?
31. Якої тривалості тижнів використовувались у календарних системах?
32. Скільки груп одиниць вимірювання вивчає метрологія? Чотири: лінійні, площі, об'єму, ваги.
33. Чому виникла і стала міжнародною десяткова метрична система?
34. Яким чином поширилась метрична система?
35. Які переваги десяткової метричної системи?

36. Яка особливість метрологічних систем середньовіччя Київської Русі?
37. Яка природна величина взята за метр?
38. Які основні функції виконують гроші в історичній науці?
39. Які основні елементи визначають монету?
40. Яка монета була основою грошової системи XIV–XVI ст.?
41. Яка монета стала основою грошового рахунку в Європі з XVI ст.?
42. Коли з'явилися перші паперові гроші в Європі?
43. На яких металах були засновані монетні системи стародавнього світу?
44. Які виникли найдавніші монетні системи?
45. Які найдавніші монети відомі в Україні?
46. Коли і які перші монети власного карбування з'явилися на території України?
47. Які види вагового срібла використовувались на Русі?
48. Які гроші мала Україна в 1917–1921 рр.?
49. Назвати основні групи гербів.
50. Що є основою гербів за класичною геральдикою?
51. Означити першорядні геральдичні фігури.
52. Означити другорядні геральдичні фігури.
53. Означити групи негеральдичних фігур.
54. Представити основні геральдичні кольори.
55. Якими матеріалами у класичній геральдиці відтворювались кольори?
56. Чи використовуються інші кольори у геральдиці.
57. Який порядок блазонування герба?
58. Які правила щодо розташування фігур на щиті?
59. Пояснити різницю між гербом, емблемою та символом.
60. Які основні символи держави Україна представлені в Конституції і у якій статті?
61. Визначити основні елементи Великого Герба України відповідно до Конституції та обґрунтувати їх значення.
62. Який елемент Великого герба України має бути обов'язковий за Конституцією України?
63. Якими є Герб і Прапор Волинської області?
64. Які історичні джерела вивчає вексилнологія?
65. Які атрибути гетьманської влади існували в козацькій державі XVII ст.?
66. Чому прапор України синьо-жовтий?
67. Яке значення мали жовто-синій і мають тепер синьо-жовтий кольори прапора України?
68. Які історичні джерела вивчає фалеристика?
69. Які групи топонімів вивчає топоніміка?
70. Яку інформацію дають гідроніми?

71. Яку інформацію дають ороніми?
72. Яку інформацію дають ойконіми?
73. Яке значення має основний закон топоніміки для вивчення назв географічних об'єктів?
74. Які причини зникнення в Україні населених пунктів у XX і XXI століттях?
75. Обґрунтувати походження понять «Волинь» і «Полісся» з позицій історичної географії та геральдики.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90 – 100	Зараховано
82 – 89	
75 – 81	
67 – 74	
60 – 66	
1 – 59	Незараховано (необхідне перескладання)

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

1. Бачинська О. А. Українська складова в спеціальних галузях історичної науки: методичні вказівки до вибіркового (спеціального) курсу для здобувачів другого освітнього рівня «магістр», спеціальності 032 – «Історія та археологія». Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 24 с.
2. Бондаренко Г. В. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. Луцьк: Ред.-вид. відділ ВДУ, 1997. 222 с.
3. Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
4. Войнаровський А. В. Вступ до спеціальних історичних дисциплін: На допомогу студентам Інституту історії, етнології і права у вивченні дисципліни. Вінниця, 2009. 125 с.
5. Войцехівська І. Н., Дмитрієнко М. Ф. Спеціальні історичні дисципліни. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова. Воронов В. І. Спеціальні історичні дисципліни : підручник / В. І. Воронов ; [ред. Д. І. Вергазова] ; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро: Ліра, 2019. 160 с.
6. Голиш Г. М. Основи нумізматики: навчальний посібник. Черкаси, 2006. 314 с., іл.
7. Дашкевич Я. Майстерня історика. Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2011. 792 с.
8. Нестеренко П. В. Допоміжні історичні дисципліни геральдика, фалеристика: навч. посіб. Київ: Кондор-Видавництво, 2014. 448 с.
9. Однороженко О. А. Князівська геральдика Волині середини XIV–XVIII ст. Харків: Просвіта, 2008. 180 с.

10. Перехрест О. Г. Історична хронологія. Черкаси: Відлуння, 1999. 144 с.
11. Спеціальні історичні дисципліни / автор-укладач Г.М. Маринченко. Миколаїв: МНУ, 2018. 160 с.
12. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.]. Київ: Либідь, 2008. 520 с.
13. Шуст Р. М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: навч. посібник. Київ: Знання, 2007. 371 с.
14. Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни. Навчальний посібник. Київ: АграрМедіа Груп, 2010. 197 с.
15. Convention establishing an International Organisation of Legal Metrology. Done at Paris France, the 12th of October 1955 Modified in 1968 by amendment of Article XIII (In conformity with the provisions of Article XXXIX). URL: https://www.oiml.org/en/files/pdf_b/b001-e68.pdf

Інтернет-ресурси:

1. Асоціація нумізматів та колекціонерів України. URL: <https://anu.net.ua/ua/>
2. Електронна бібліотека «Україніка». URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=UKRLIB>
3. Інститут історії НАН України. URL: <http://www.history.org.ua>
4. Колекція. Товари для колекціонування. URL: <https://www.collection.net.ua/>
5. Українське геральдичне товариство. URL: <http://uht.org.ua/ua/>